ભગવાન

શ્રી ગુણધર આચાર્ય

ભગવાન મહાવીરની દિવ્યધ્વનિમાંથી ભગવાન શ્રી ગૌતમ ગણધરે ૧૨ અંગની રચના કરી હતી.

સમ્યક્રત્નત્રયરૂપ પ્રચુર સ્વસંવેદનથી નિજઆત્મમાં નિરંતર ઝુલનારા મહાયોગી ભગવાન શ્રી ગુણધરાચાર્યને ચૌદ પૂર્વમાંથી પાંચમા જ્ઞાનપ્રવાદ પૂર્વનું અંશતઃ જ્ઞાન હતું. તેના આધારે કસાયપાહુડની રચના કરી તે જ્ઞાનપ્રવાહ પૂર્વના વિવિધ પ્રાભૃતો (પાહુડો)માંથી પેજ્જદોષ પાહુડ જેટલું જ નહીં પણ તે સિવાય પણ ધરસેનાચાર્યને જે 'મહાકમ્મપયડિપાહુડ'નું જ્ઞાન હતું તે પાહુડનું પણ શ્રી ગુણધરાચાર્યને જ્ઞાન હતું. તેથી એમ જણાય છે કે શ્રી ગુણધરાચાર્ય, ભગવાન શ્રી ધરસેનાચાર્ય કરતાં પણ વિશેષ જ્ઞાની હતા. તેઓ પૂર્વાંશના જ્ઞાતા હતા. તેઓશ્રી પણ ધરસેનાચાર્યની જેમ જ શ્રુત પ્રતિષ્ઠાપક રહ્યા છે.

આચાર્ય પરંપરા અનુસાર પંચવર્ષીય યુગપ્રતિક્રમણ પ્રસંગે એક ઘણું મોટું યતિ સંમેલન (આચાર્ય સંમેલન) થયું. જેમાં સો યોજન સુધીના સાધુઓ (મુનિ ભગવંતો) એકઠા થયા હતા. તે સમયે યતિઓના ભાવાનુસાર મહાન આચાર્યવર શ્રી અર્હદ્બલિએ યતિઓની પરંપરા મુજબ નંદીસંઘ, સેનસંઘ આદિ વિવિધ સંઘોની સ્થાપના કરી હતી. તેમાં એક ગુણધરસંઘની પણ સ્થાપના કરવામાં આવી હતી. આ ઉપરથી જણાય છે કે તે સમયે ગુણધર આચાર્યની પરંપરાના શિષ્યોની સંખ્યા ઘણી વધારે હશે તથા ગુણધર આચાર્ય સ્વયં એટલા ભાવ-વિશુદ્ધ હશે કે તેમની પરંપરામાં થયેલો યતિવર્ગ પોતાને ગુણધર આમ્નાયી માનવામાં પોતાનું ગૌરવ માનતો હશે. તેથી આચાર્ય અર્હદ્બલિએ તેમના સંઘનું નામ 'સેન', 'નન્દિ' એમ ન રાખતાં 'ગુણધર' સંઘ રાખ્યું હતું.

આ 'કસાયપાહુડ'ની વીરસેનાચાર્યકૃત ટીકામાંથી એવો ધ્વનિ નીકળે છે કે શ્રી ગુણધરાચાર્યભગવાન પૂર્વવિદો (પૂર્વના જ્ઞાતા)ની પરંપરામાં સામેલ હતા. જ્યારે શ્રી ધરસેનાચાર્ય પૂર્વવિદ્ હોવા છતાં પણ પૂર્વવિદોની પરંપરામાં નહોતા.

તદુપરાંત ગુણધરાચાર્ય એવા કાળમાં આચાર્ય હતા કે તે કાળમાં પૂર્વોના જ્ઞાનમાં વિશેષ હાનિ થઈ નહોતી, જેટલી ધરસેનસ્વામીના કાળમાં થઈ ગઈ હતી. તેથી નક્કી થાય છે કે ગુણધર આચાર્ય ધરસેનાચાર્યદેવના પૂર્વવર્તી હતા.

આચાર્ય ગુણધરદેવની શબ્દરચનાની ગહનતા તથા ગંભીરતા એટલી હતી કે તેઓશ્રીએ માત્ર ૧૮૦ (૨૩૩)[1] ગાથાઓમાં (મધ્યમ પદની અપેક્ષાએ ૬૦,૦૦૦ પદ પ્રમાણ) કષાયપાહુડના ગ્રંથવિષયનો સમાવેશ કરી દીધો હતો. એટલું જ નહીં માત્ર ૩ ગાથાઓમાં જ પાંચ અધિકારનો વિષય સમાવી લીધો હતો.

જો કે આચાર્યદેવે માત્ર એક ગ્રંથ ''કસાયપાહુડ''ની રચના(મૌખિક) કરી છે પરંતુ તે એટલી ગંભીર તથા ગહન છે કે તે પોતાનું એક અનોખું સ્થાન ધરાવે છે. જો યતિવૃષભ આચાર્યદેવે આ ગ્રંથ ઉપર ચૂર્ણિસૂત્ર ન રચ્યાં હોત તો આ ગ્રંથનાં ગાથાસૂત્રોમાં રહેલા અનંત ગર્ભિતાર્થોનું જ્ઞાન ન થઈ શકત. માત્ર એટલું જ નહીં આ કસાયપાહુડ ગ્રંથ સમગ્ર 'પેજ્જદોષપાહુડ'ના ઉપસંહાર સ્વરૂપ છે. આ ગ્રંથમાં આચાર્યદેવે માત્ર મોહનીયકર્મના નિમિત્તની મુખ્યતાથી જીવનાં પરિણામ તથા તેના ઉપશમ, ક્ષય, ક્ષયોપશમથી થતા જીવના દર્શન (શ્રદ્ધા) અને ચારિત્રલબ્ધિનું સ્વરૂપ બતાવ્યું છે. આ પ્રમાણે માત્ર મોહદશામાં જીવની વૈવિધ્યતા (આસ્રવ અને બંધ તત્ત્વ) તથા તેના નાશના ઉપાયરૂપ (સંવર અને નિર્જરાનું જ વર્ણન આ ગ્રંથમાં બતાવ્યું છે, આ પ્રમાણે મોહનીયકર્મ નિમિત્તક જીવ પોતાના મોહભાવથી આ સંસારમાં દુઃખી છે તથા તેનો નાશ કરવો તે જ સુખનો ઉપાય છે. આવા મોહથી દુઃખી જીવોને માટે આ ગ્રંથ એક આશીર્વાદરૂપ છે.

ગુણધર આચાર્યના ગુરુ વિષે કોઈ જાણકારી પ્રાપ્ત નથી. પરંતુ એટલું જાણી શકાય છે કે ''કસાયપાહુડ'' ગ્રંથની રચના કરીને કદાચ તેમના અંત સમયમાં તેઓશ્રીએ આચાર્ય નાગહસ્તિદેવ તથા આચાર્ય આર્યમંક્ષુદેવને આનું વ્યાખ્યાન કર્યું હોય તેથી તેઓ આચાર્ય નાગહસ્તિ અને આર્યમંક્ષુના શિક્ષાગુરુ હશે–એમ પ્રતીત થાય છે. તેમનો કાળ ઈસુની પ્રથમ શતાબ્દીનો પૂર્વ સમય અથવા તે પહેલાંનો પણ માનવામાં આવે છે.

આચાર્યદેવ શ્રી ગુણધર ભગવંતને કોટિ કોટિ વંદન.

---

૧. કસાયપાહુડ ગ્રંથની ગાથાઓ વિષે બે મત પ્રવર્તે છે. (૧) આચાર્યવર શ્રી ગુણધરસ્વામીએ ૧૮૦ ગાથાઓમાં આ ગ્રંથ રચ્યો હતો. ત્યાર પછીની ૫૩ ગાથાઓ કાં તો આચાર્ય નાગહસ્તિએ લખી હતી અથવા આચાર્ય યતિવૃષભે ચૂર્ણિસૂત્રો સાથે આ ગાથાઓ રચી હશે. (૨) ૧૮૦ ગાથાઓમાં પેજ્જદોષપાહુડનો વિસ્તાર કર્યા પછી પ્રસ્તાવના, વિષયસૂચિ અને પરિશિષ્ટરૂપે ઉક્ત ૫૩ ગાથાઓ તેઓએ સ્વયં રચી હશે.